

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Lider Demokratske stranke i gradonačelnik Beograda Dragan Đilas krajem jula poslao je pismo rukovodstvu Radio-televizije Srbije (RTS) u kojem je ukazao na to da republički radiodifuzni servis neprofesionalno i neobjektivno infomiše građane jer ne daje dovoljno medijskog prostora najvećoj opozicionoj stranci, i na taj način onemogućuje javnosti da čuje kritičko mišljenje. Prema rečima Dragana Đilasa „RTS nije više javni servis evropske, nego naprednjačke Srbije, Srbije diktature i jednoulja”. Kao motiv za takvo obraćanje RTS-u, Dragan Đilas je naveo činjenicu da je zamenik predsednika DS-a Bojan Pajtić dobio 15 sekundi u „Dnevniku 2”, dok je Srpska napredna stranka (SNS) dobila dvanaestominutni prilog o rekonstrukciji vlade i uživo uključanje sa Glavnog odbora stranke.

Zakonom o javnom informisanju predviđa se da je javno informisanje slobodno, u interesu javnosti i da ne podleže cenzuri. Niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, niti da vrši bilo kakav pritisak ili uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. S druge strane, Zakon o radiodifuziji predviđa da su javni radiodifuzni servisi u cilju ostvarivanja opšteg interesa u oblasti javnog radiodifuznog servisa dužni da obezbede da programi koji se proizvode i emituju, a posebno programi informativnog sadržaja, budu zaštićeni od bilo kakvog uticaja vlasti, političkih organizacija ili centara ekonomske moći. Zakon takođe predviđa da su javni radiodifuzni servisi dužni da obezbede raznovrsnost i izbalansiranost sadržaja. Zakon, međutim, ne insistira na ravnomernoj zastupljenosti vlasti i opozicije, osim u odnosu na besplatnu predizbornu promociju, koju su javni radiodifuzni servisi dužni da obezbede svim učesnicima u izbornom procesu. Kodeks ponašanja emitera ide nešto dalje i navodi da su svi emiteri, a ne samo javni radiodifuzni servisi, obavezni da u informativnom programu i programu političkih aktuelnosti zadovolje standarde objektivnosti, nepristrasnosti i zabrane diskriminacije. Pod standardom nepristrasnosti podrazumeva se obaveza da se činjenično izveštavanje jasno odvoji od stava, mišljenja ili komentara, da lično uverenje i mišljenje urednika i novinara ne utiču diskriminatorno na izbor teme i način njenog predstavljanja, te da se ne manipuliše izjavama, saopštenjima i sličnim sadržajima s ciljem promene njihovog osnovnog

smisla. Posebno, Kodeks ponašanja emitera svim emiterima, a ne samo javnim radiodifuznim servisima, zabranjuje izrazito programsko favorizovanje ili izrazitu diskriminaciju političkih partija, organizacija ili njihovih funkcionera. Koliko god da izjava lidera Demokratske stranke i gradonačelnika Beograda nesumnjivo predstavlja neprihvatljiv pritisak na uređivačku politiku javnog servisa, jedno jeste nesporno: Srbiji manjkaju mehanizmi kroz koje bi se vršila kvalitativna evaluacija sadržaja koje proizvode i emituju javni servisi. I sama Republička radiodifuzna agencija (RRA), koja je nadležna da vrši kontrolu i da se stara o doslednoj primeni odredaba Zakona o radiodifuziji, između ostalog i u odnosu na to u kojoj meri javni servisi ispunjavaju svoju funkciju i misiju, izveštaje o nadzoru prevashodno svodi na kvantitativnu evaluaciju. Na taj način je izgrađeno i uverenje da nezavisnost podrazumeva ekvidistancu i ravnotežu u sekundama ili minutima koji se posvećuju pojedinim akterima na društvenoj i političkoj sceni. Ovo dalje vodi uverenju da se može povući znak jednakosti između kritičkog mišljenja i ustupanja prostora opoziciji u programima, čime se, zapravo, javnom servisu uskraćuju i pravo i mogućnost da bude izvorno kritičan. Zato ključni problem nije onaj na koji je Dragan Đilas ukazao – da potpredsednik njegove stranke u centralnoj informativnoj emisiji dobija pedeset puta manje vremena od predstavnika vlasti, čak ni pod pretpostavkom da to jeste tačno – već to da li je do toga došlo pod pritiskom, kao i to da li je Javni servis kvalitetno vršio zakonom mu poverenu funkciju.

1.2. Tokom jula meseca Televizija Pink vodila je višednevnu kampanju protiv dnevnog lista „Blic” i njegovog glavnog i odgovornog urednika Veselina Simonovića, objavljivanjem višeminutnih saopštenja u kojima je Željko Mitrović, vlasnik Televizije Pink, iznosio svoje stavove o tom dnevnom listu, nazivajući ga „smrdljivim novinama”, a glavnog i odgovornog urednika „Blica” svakakvim pogrđnim imenima. Tekstove saopštenja pratile su maliciozne montaže u kojima su korišćene fotografije Veselina Simonovića. Pri svemu tome, drugoj strani nije pružana mogućnost da se o takvim navodima izjasni. Udruženje novinara Srbije (UNS) i Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Asocijacija medija, pa i pojedini članovi RRA, osudili su ovakvo ponašanje vlasnika televizije „Pink” i okarakterisali ga kao zloupotrebu nacionalne frekvencije u privatne svrhe. Profesionalna udruženja ukazala su na to da ovo nije prvi put da Željko Mitrović na isti način zloupotrebljava nacionalnu frekvenciju i pozvala su Savet RRA da u što kraćem roku reaguje. Goran Karadžić, zamenik Saveta RRA, u izjavi datoj za „Blic” naveo je da je RRA, na osnovu monitoringa i po službenoj dužnosti, i pre nego što je dobila predstavku osnivača „Blica”, pokrenula postupak protiv „Pinka”.

Zakonom o radiodifuziji predviđeno je da su svi emiteri dužni da prilikom emitovanja programa obezbede slobodno, potpuno i blagovremeno informisanje građana i doprinose podizanju opšteg

kulturnog i saznanog nivoa građana. RRA je, između ostalog, nadležna da vrši kontrolu i stara se o doslednoj primeni odredaba Zakona o radiodifuziji, da vrši nadzor nad radom emitera, kao i da u slučajevima nepoštovanja odredaba zakona prema njima preduzima odgovarajuće mere. RRA u tom smislu može emiteru izreći opomenu i upozorenje, a može mu, u skladu sa odredbama Zakona o radiodifuziji, privremeno ili trajno oduzeti dozvolu za emitovanje programa. Kodeks ponašanja emitera izričito predviđa da emiteri imaju obavezu poštovanja nepristrasnosti u izveštavanju. Kod izveštavanja o raspravama koje uključuju sukob bilo koje vrste emiter je dužan da svim stranama koje učestvuju u raspravi pruži mogućnost da u polemici učestvuju na načelno ravnopravan način. Kodeks, takođe, izričito propisuje da nije dozvoljeno prikazivanje jednostranih napada na ličnosti, niti vođenje dugotrajnih ili ponavljanih kampanja u vezi s pojedinim ličnostima, društvenim grupama ili institucijama bez relevantnih novih podataka koji bi opravdali produženo ili ponovljeno izveštavanje o istoj pojavi, događaju, instituciji ili ličnosti. Kada profesionalna udruženja ukazuju na to da ovo nije prvi put da Željko Mitrović „na isti način zloupotrebljava nacionalnu frekvenciju”, misle na dva slučaja. Još 2002. godine Mitrović je na sličan način napao tadašnjeg člana Saveta za borbu protiv korupcije Vlade Republike Srbije Čedomira Čupića, profesora na Fakultetu političkih nauka. Do napada je došlo nakon što je Čupić javno primetio da vlast kada ruši nelegalno podignute objekte upadljivo zaobilazi takođe nelegalno podignutu zgradu TV Pink. Pink je na to odgovorio tako što je danima, u redovnim i u vanrednim informativnim emisijama, čitao saopštenja svog vlasnika Željka Mitrovića, u kojima je ovaj vređao profesora Čupića. Slučaj je epilog dobio na sudu, koji je Željka Mitrovića obavezao da plati naknadu od 30.000 dinara. Nešto drugačije bilo je 2011. godine. Tada je Mitrović, reagujući povodom odluke hrvatskih carinskih vlasti da mu zaplene jahtu i traže dva miliona evra zbog navodnih carinskih prekršaja napravljenih dok je jahta iz crnogorskih uplovljavala u hrvatske teritorijalne vode, na svojoj televiziji ukinuo hrvatsku muziku i filmove, zabranio reklamiranje hrvatskog turizma i danima vodio antihrvatsku hajku, između ostalog i kroz „hrvatski blok” u informativnim emisijama, u kojem su kao udarne informacije saopštavane vesti o napadima na srpske ili bosanske turiste i uništavanje njihove imovine u Hrvatskoj. Na Pinku je tada bilo saopšteno da ta televizija „više nikada neće zataškavati incidente i neprijatnosti koje srpski, bosanski i crnogorski državljani doživljavaju na letovanju u Hrvatskoj”. Ako su se napadi na profesora Čupića i dešavali pre nego što je Zakon o radiodifuziji donet i stupio na pravnu snagu, „antihrvatska hajka”, zbog privatnog spora koji je Mitrović imao sa hrvatskom carinom, odvijala se nakon toga. U tom smislu, zloupotreba informativnog programa zarad ličnih obračuna svakako može predstavljati ponovljenu povredu Kodeksa ponašanja emitera, te u tom smislu za sobom vući i težu sankciju predviđenu zakonom.

1.3. Dnevni list „Informer” je tokom jula objavljivao niz tekstova u kojima se polemicalo o razlozima zbog kojih je uredniku informativnog programa B92 Veranu Matiću dodeljeno obezbeđenje. U tim tekstovima Matić je, zbog troškova koje budžet Republike Srbije ima za njegovo obezbeđenje, optužen za bahatost. U navedenim tekstovima, čiji je autor Dragan Vučićević, istovremeno i glavni i odgovorni urednik lista „Informer”, spekulisalo se o tome da uredniku B92 obezbeđenje uopšte nije potrebno. Tim povodom oglasila se i Direkcija policije, koja je saopštila da Veran Matić policijsko obezbeđenje nije tražio, već da ga je dobio nakon procene koju su nadležne službe dale na osnovu informacija Tužilaštva za organizovani kriminal i Bezbednosno-informativne agencije. U saopštenju se navodi i to da su troškovi obezbeđenja mnogo manji od eventualnih posledica koje bi, na osnovu bezbednosnih procena, mogle da nastupe.

Procenu bezbednosne ugroženosti svakog lica u Srbiji, pa tako i Verana Matića, vrše nadležni organi Republike Srbije, a ne lice kome se dodeljuje obezbeđenje. Nakon izvršene procene bezbednosne ugroženosti određenog lica, nadležni organ donosi i konačnu odluku o dodeljivanju obezbeđenja, a kroz dalje procene bezbednosne ugroženosti tog lica odlučuje se o dužini trajanja ove mere. Da su novinari u Srbiji ugroženi svedoče slučajevi ubistva Milana Pantića, Dade Vujasinović, Slavka Ćuruvije, pokušaj ubistva Dejana Anastasijevića i skoro svakodnevni napadi na novinare. Veran Matić je samo jedan od novinara i urednika medija u Srbiji koji je bilo ili trenutno jeste pod policijskom zaštitom. Pod policijskim obezbeđenjem su, osim njega, i generalni direktor RTS-a Aleksandar Tijanić, autorka i urednica emisije „Insajder”, koja se emituje na televiziji B92, Brankica Stanković, dopisnik „Večernjih novosti” iz Loznice Vladimir Mitrić i drugi za koje je procenjeno da im je život ugrožen. Interesantno je i to da je i samog Dragana Vučićevića, glavnog i odgovornog urednika „Informera” i autora spornih tekstova, u jednom trenutku obezbeđivala policija. Tekstovi u kojima se potencira na tome da je policijsko obezbeđenje pojedinih novinara skupo i nepotrebno, da je, čak, rezultat ličnog hira ugroženih, svakako ne mogu doprineti poboljšanju opšteg položaja novinara u Srbiji. Nesumnjivo, praksa koja postoji u Srbiji da se pojedini novinari godinama drže pod policijskim obezbeđenjem, umesto da se deluje na uzroke zbog kojih su ugroženi, nije dobra. Međutim, optuživanje novinara za takvo stanje predstavlja dodatnu viktimizaciju žrtava i nikako ne može doprineti rešenju problema. Naprotiv, ono predstavlja neprihvatljiv dodatni pritisak na najugroženije redakcije i novinare.

1.4. Na internet portalu „Koreni” objavljen je tekst u kojem se novosadski novinar i književnik Nedim Sejdinović, predsednik Izvršnog odbora NDNV-a, naziva „muslimanskim vojvodom” i „jednim od vodećih vojvođanskih separatista”. U navedenom tekstu Sejdinović se

optužuje da je „čovek koji ne vidi kladu u oku svoje 'islamsko-bošnjačke' skupine”, i da se „usuđuje... da trunke u srpskom oku opisuje kao ogromne klade”. Na portalu se navodi i to da su „Koreni... list Srba iz rasejanja koji se publikuje sa namerom da naše ljude istinito izveštava o dešavanjima u maticama, odnosno sa prostora bivše Jugoslavije, ali i u zemljama u kojima rasejani živimo, a što je od interesa za nas, naš narod i našu otadžbinu”. Glavni i odgovorni urednik Korena je izvesni Nikola Janić, a fizička adresa redakcije je u Švedskoj. Portal je na interentu, međutim, dostupan na domenu koji je registrovan u Srbiji i sa adresom administrativnog i tehničkog kontakta u Srbiji. Tekst su preneli i drugi desničarski internet sajtovi.

Ustavom Republike Srbije predviđa se zabrana svake diskriminacije, neposredne ili posredne, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Dalje, Zakonom o javnom informisanju zabranjen je govor mržnje, koji se karakteriše kao objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo. U Srbiji, kao postkonfliktnom društvu, morala bi da postoji daleko veća osetljivost za napade na ljude na nacionalnoj osnovi. Nažalost, izlivi nacionalističke mržnje kojima pojedini novinari u Srbiji zbog svog rada bivaju izloženi na internetu i dalje ne nailaze na adekvatnu reakciju nadležnih.

2. Sudski postupci

2.1. Preduzeće za proizvodnju i distribuciju RTV programa TV Apatin d.o.o. Apatin, osnivač lista „Novi glas komune”, i Vesna Milanović Simčić, glavna i odgovorna urednica tog lista, početkom jula primili su presudu Apelacionog suda u Novom Sadu kojom su obavezani da tužiocima Nenadu Nišiću i Vesni Nišić isplate iznos od po 500.000 dinara, odnosno 1.000.000 dinara ukupno, na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda, i iznos od 99.750 dinara, na ime nakande troškova prvostepenog i drugostepenog postupka. Vesna Milanović Simčić je, kao glavna i odgovorna urednica lista „Novi glas komune”, obavezana da presudu Apelacionog suda u Novom Sadu objavi bez ikakvog komentara i odlaganja, najkasnije u drugom broju „Novog glasa komune”, računajući od dana pravnosnažnosti presude. Apelacioni sud u Novom Sadu je ovom presudom preinačio prvostepenu presudu Višeg suda u Somboru,

kojom je taj sud u celosti odbio tužbeni zahtev istaknut prema TV Apatin i Vesni Milanović Simčić. Nenad i Vesna Nišić su početkom februara 2013. godine podneli tužbu za naknadu štete protiv TV Apatin i njene urednice zbog povrede časti i ugleda, uzrokovane objavljivanjem dva teksta u listu „Novi glas komune”, tražeći naknadu štete u iznosu od 2.000.000 dinara. Tekstovi su bili posvećeni samoubistvu kćerke tužilaca u ovom sporu. U tužbi se navodi da su tuženi izveštavali o razlozima za njeno samoubistvo, načinu na koji ga je izvršila, oproštajnom pismu koje je napisala, a da pri tome nisu postupali u skladu sa dužnom novinarskom pažnjom predviđenom članom 3 Zakona o javnom informisanju, koji se odnosi na dužnost novinara i odgovornog urednika javnog glasila da pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenom događaju, pojavi ili ličnosti, sa pažnjom primerenom okolnostima provere njeno poreklo, istinitost i potpunost, jer u trenutku objavljivanja informacija nije bilo zvaničnih potvrda da su one tačne. Viši sud u Novom Sadu utvrdio je da se u navedenim tekstovima o pokojnoj devojci govori biranim rečima i da se u njima tužioci ne spominju, pa tako nema uzročne veze između objavljenih informacija i povrede njihove časti i ugleda. Iz tog razloga, kako se u prvostepenoj presudi navodi, oni ne mogu s uspehom potraživati od tuženih naknadu štete za duševne bolove zbog povrede časti i ugleda usled promenjenog odnosa drugih lica prema njima nakon smrti ćerke. Prvostepeni sud je još utvrdio da je autorka tekstova, glavna i odgovorna urednica lista „Novi glas komune”, postupala u skladu s dužnom novinarskom pažnjom i da su objavljene informacije, s obzirom na izvedene dokaze, tačne. Iz navedenih razloga sud je u celosti odbio tužbeni zahtev. Odlučujući po žalbi tužilaca protiv navedene presude, Apelacioni sud u Novom Sadu je presudu Višeg suda u Somboru preinačio. Taj sud je, uprkos tome što je prihvatio stav prvostepenog suda u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja, u svojoj presudi naveo da su tuženi povredili pravo na privatnost tužioca i iz tog razloga odlučio da delimično usvoji tužbeni zahtev i to tako što ga je usvojio u delu do 1.000.000 dinara, a u preostalom delu, do traženih 2.000.000 dinara, odbio.

Imajući u vidu da tužioci u ovom sporu uopšte nisu tražili naknadu štete po osnovu povrede prava na privatnost, te da u tom smislu dokazi nisu ni izvođeni, niti su pak tuženi imali priliku da se na te okolnosti izjasne, čini se da je drugostepeni sud prekoračio tužbeni zahtev i tako povredio odredbe Zakona o parničnom postupku. Pored toga, drugostepeni sud je propustio da obrazloži na koji su to način tuženi povredili čast i ugled tužioca, tj. u čemu se ogleda uzročna veza između objavljenih informacija i povrede časti i ugleda roditelja, naročito imajući u vidu da je prvostepeni sud utvrdio da „sporni tekstovi imaju afirmativni karakter”, da se u kontekstu odgovornosti za smrt ćerke roditelji ni ne spominju, te da urednik i medij ne bi trebalo da odgovaraju za povredu časti i ugleda tužilaca, eventualnim stvaranjem negativne predstave o njima kod određenog broja ljudi koji su tužioce povezali sa uslovima u kojima je njihova pokojna

kćerka živela i zbog kojih se navodno ubila, niti za povredu koju su osećali tužioci povezujući sami vlastitu čast sa takvim uslovima. Problematično je to što se ova presuda ne može dalje pobijati redovnim pravnim lekovima, već samo vanrednim pravnim lekom – posebnom revizijom, koja ne odlaže izvršenje presude. Specifičnost posebne revizije jeste u tome što je ona samo izuzetno dozvoljena, i to ako je po oceni apelacionog suda, odnosno Vrhovnog kasacionog suda, potrebno da se razmotre pravna pitanja od opšteg interesa ili pravna pitanja u interesu ravnopravnosti građana, kao i radi ujednačavanja sudske prakse i u slučaju da je potrebno novo tumačenje prava. Pored mogućnosti izjavljivanja posebne revizije postoji i mogućnost podnošenja ustavne žalbe. Međutim, i u ovom slučaju ustavna žalba ne odlaže izvršenje presude. To znači da tužioci mogu da pokrenu postupak prinudnog izvršenja, a ukoliko bi drugostepena presuda bila ukinuta, prinudno naplaćena novčana sredstva tuženi bi mogli da povrate jedino u novom sudskom postupku. Pored toga što izgleda da je presudom Apelacionog suda u Novom Sadu prekoračen tužbeni zahtev, ova presuda je problematična i sa aspekta visine dosuđene naknade štete, koja je neubičajeno visoka za ovu vrstu postupka i dovodi u pitanje opstanak dva medija čiji je osnivač Preduzeće za proizvodnju i distribuciju RTV programa TV Apatin d.o.o. Apatin – TV Apatin i „Novi glas komune”. Takođe, presuda je interesantna i budući da ukazuje na nivo u kome je sudska praksa u medijskim sporovima, čak i u okviru jednog istog suda, u ovom slučaju Apelacionog suda u Novom Sadu, neujednačena. U jednom od prethodnih izveštaja pisali smo o presudi kojom je isti Apelacioni sud u Novom Sadu odbio tužbeni zahtev roditelja Miladina Kovačevića, koji su podneli tužbu za naknadu nematerijalne štete nastale povredom časti i ugleda protiv Radio difuznog preduzeća B92 a.d. Beograd, Verana Matića, glavnog i odgovornog urednika TV B92, i Nikole Radišića, novinara ove televizije. U tom slučaju naknada je tražena zbog priloga koji je emitovan na TV B92 u kojem je izneta kritika na račun odluke Vlade Republike Srbije iz 2009. godine da država plati 1.000.000 dolara za odštetu Brajanu Štajnhaueru i za kauciju za puštanje Miladina Kovačevića iz pritvora. Kovačevići su odštetu tražili zbog toga što kauciju za puštanje njihovog sina iz pritvora nije platila država, već oni sami. Isti sud, koji je u slučaju Kovačevića protiv B92 ispravno uočio da negativna predstava o Kovačevićima, stvorena kod određenog broja ljudi, nije posledica u medijima pogrešno navedenog iznosa kojim je država nešto platila ili nije platila, sada, čak i u odsustvu greške medija, budući da su objavljene informacije po obrazloženju i prvostepene i drugostepene presude tačne, nalazi da je medij odgovoran, i to čak po osnovu na koji se tužioci uopšte nisu pozvali. Takođe, čak i ako se složimo s tim da medijsko praćenje pojedinih ličnih tragedija često zna da bude bez mere i ukusa, po obrazloženju prvostepene i drugostepene presude, u navedenom slučaju to se nije dogodilo.